DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.3.55>

NAUKOWE ZASADY MONITORINGU KRYMINOLOGICZNEGO PRZEZ ORGANY POLICJI

Andrii Fomenko

kandydat nauk prawnych, rektor

Dniepropetrowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Dniepr, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-3755-4130

e-mail: Fomenko_Andriy@gmail.com

Adnotacja. Artykuł popiera stanowisko naukowe dotyczące wykonalności podziału monitorowania kryminologicznego na cztery etapy: przygotowawczy (ustalanie celów, opracowywanie hipotez, ustalanie terminów monitorowania itp.), badawczy (polega na uzyskiwaniu i przetwarzaniu niezbędnych informacji kryminologicznych), analityczny (polega na dokładnej analizie poprzedniego etapu informacji, opracowaniu określonych prognoz na jego podstawie) i końcowy. Podkreśla się, że wymienione etapy są ze sobą powiązane i spójne, a ich przestrzeganie jest obowiązkowe. W przeciwnym razie niemożliwe będzie dokonanie wiarygodnych prognoz i skutecznych środków reagowania na podstawie uzyskanych danych. Udowodniono, że monitorowanie kryminologiczne jest ważnym narzędziem policji w procesie przeciwdziałania i zapobiegania przestępczości, którego skuteczność zależy bezpośrednio od przestrzegania określonych przepisów.

Słowa kluczowe: kryminologia, policja, zapobieganie przestępstwom, policja, kryminologia, monitorowanie kryminologii, zapobieganie przestępczości.

SCIENTIFIC PRINCIPLES OF CRIMINOLOGICAL MONITORING BY POLICE AUTHORITIES

Andriy Fomenko

Candidate of Law, Rector

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-3755-4130

e-mail: Fomenko_Andriy@gmail.com

Abstract. The article supports the scientific position on the expediency of dividing criminological monitoring into four stages: preparatory (setting goals, developing hypotheses, determining the timing of monitoring, etc.), exploratory (consists in obtaining and processing the necessary criminological information), analytical (consists in careful analysis of preliminary stage of information, development of certain forecasts based on it) and final. It is emphasized that the listed stages are interrelated and consistent, and their observance is mandatory. Otherwise, it will not be possible to make reliable forecasts and effective response measures on the basis of the obtained data. It has been proven that criminological monitoring is an important tool of the police in the process of combating and preventing crime, the effectiveness of which directly depends on compliance with certain rules.

Key words: criminology, police, crime prevention, policing, criminology, criminology monitoring, crime prevention.

НАУКОВІ ПРИНЦИПИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ

Андрій Фоменко

кандидат юридичних наук, ректор

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3755-4130

e-mail: Fomenko_Andriy@gmail.com

Анотація. Стаття підтримує наукову позицію щодо доцільності поділу кримінологічного моніторингу на чотири етапи: підготовчий (постановка цілей, розробка гіпотез, визначення термінів моніторингу, тощо), дослідницький (полягає у отриманні та обробці необхідної кримінологічної інформації), аналітичний (полягає у ретельному аналізі попереднього етапу інформації, розробці певних прогнозів на його основі) та остаточний. Підкреслюється, що перераховані етапи взаємопов'язані та послідовні, а їх дотримання є обов'язковим. В іншому випадку на основі отриманих даних неможливо буде зробити достовірні прогнози та ефективні заходи реагування. Доведено, що кримінологічний моніторинг є важливим інструментом поліції у процесі протидії та запобігання злочинності, ефективність якого безпосередньо залежить від дотримання певних правил.

Ключові слова: кримінологія, поліція, запобігання злочинам, поліція, кримінологія, моніторинг кримінології, запобігання злочинності.

Актуальність теми. Без проведення кримінологічного моніторингу ефективна боротьба правоохоронних органів (до яких, безперечно, відноситься і поліція) зі злочинністю апріорі неможлива, адже відсутність моніторингу в багатьох випадках робить таку діяльність інтуїтивною, позбавляє її професійного підходу.

Важливість кримінологічного моніторингу підкреслює і В.В. Шаблистий, який, погоджуючись із думкою Дж. Мілля зазначає, що безпека людини досягається шляхом проведення цілого комплексу заходів, серед яких особливе місце посідає такий напрям діяльності, як соціально-психологічний моніторинг суспільних відносин з метою вироблення правильних суспільних рішень (Shablysty, 2015: 23).

Повністю погоджуємось із даною тезою та вважаємо, що діяльність Національної поліції України повинна нести бінарний характер (тобто являти собою синтез інформаційно-наукового (теоретичного) та практичного рівнів).

Станд дослідження. Варто вказати, що питанню кримінологічного моніторингу, як окремого напрямку кримінологічної діяльності приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, таких як С.В. Бабанін, А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, А.Б. Блага, В.С. Батиргареева, В.М. Бесчастний, Є.М. Блажівський, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, М.Г. Вербенський, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Гришук, Л.М. Давиденко, Ю.Б. Данильченко, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, В.П. Ємельянов, О.О. Житний, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.С. Ішук, О.Г. Кальман, А.В. Коваленко, Т.В. Корнякова, О.Г. Колб, О.М. Костенко, І.М. Копотун, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, О.А. Мартиненко, В.О. Меркулова, В.А. Мисливий, С.А. Мозоль, А.А. Музика, Ю.В. Нікітін, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, В.М. Попович, В.В. Сокурченко, В.А. Тимошенко, В.П. Тихий, В.М. Трубников, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, В.Б. Харченко, О.М. Храмцов, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблистий, В.І. Шакун, О.С. Шеремет, О.Ю. Шостко, О.О. Юхно, Н.М. Ярмиш та ін.

Метою статті є дослідження наукових засад кримінологічного моніторингу органами поліції. Даний напрямок досліджень видається актуальним, адже саме поліція є одним з основних правоохоронних органів, що займається профілактикою злочинності.

Виклад основного матеріалу. Кримінологічний моніторинг – це багатогранне явище, яке являє собою спосіб пізнання, спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності шляхом спостереження, вимірювання та оцінки певних явищ або процесів (як в розрізі дослідження окремих видів кримінальних правопорушень, так і в цілому, дослідження причин та умов вчинення злочинів та кримінальних проступків, особи кримінального правопорушника тощо), виявлення характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку та вироблення на підставі отриманих даних прогнозів й ефективних заходів реагування.

Дане визначення включає у себе кінцеву мету (оптимізація системи протидії та запобігання злочинності), проміжну мету (виявлення характеру, тенденцій та закономірностей розвитку певних явищ або процесів), зміст процесу моніторингу (спостереження, вимірювання та оцінка певних явищ або процесів) та механізм досягнення кінцевої мети (вироблення прогнозів та заходів реагування), який можна розглядати частиною процесу моніторингу.

Розглянувши зміст кримінологічного моніторингу, доречно проаналізувати питання кримінологічно значущих ознак-показників, необхідних для здійснення моніторингу протидії злочинності. Вказане питання на науковому рівні було детально досліджено Є.М. Блажівським, який запропонував такі кримінологічно значущі ознаки-показники для здійснення моніторингу протидії злочинності:

- 1) соціально-економічна і кримінологічна обстановка в регіоні, стан злочинності;
- 2) соціально-демографічні ознаки досліджуваного контингенту – вік, стать, сімейний стан, стан здоров'я, харчування, умови життя в родині, житлові умови, освіта, заняття й умови роботи, економічні можливості (наявність засобів), політична активність, вільний час і розваги тощо;
- 3) морально-психологічні – різні психологічні, психіатричні та педагогічні показники;
- 4) правові – наявність кримінологічної інформації, характер скоєних злочинів і правопорушень, терміни й характер покарань і впливів, кількість судимостей, злочинна мотивація та ін.;
- 5) соціальна адаптація – участь у громадському житті, характер взаємодії з оточуючими, соціальний рівень тощо (Блажівський, 2013: 100–101).

Вважаємо таку позицію цілком слушною. Дійсно, на названих ознаках-показниках може і повинна базуватись ефективна методика моніторингу протидії злочинності.

З огляду на роль кримінологічного моніторингу в процесі протидії злочинності стає очевидним важливість розроблення наукових засад його здійснення органами поліції.

Як зазначає А.В. Коваленко, наукове забезпечення та наявність наукових засад кримінологічного моніторингу дозволяють спеціалістам у відповідній галузі задіяти весь інструментарій вказаного інституту для забезпечення ефективного виконання правоохоронної та правозахисної функції як поліції України, так і інших органів охорони правопорядку (Коваленко, 2018: 133).

Повністю погоджуємось із висвітленою думкою та вважаємо, що саме від наявності та рівня розробленості наукових засад залежить ефективність кримінологічного моніторингу. Ба більше, відсутність чітких наукових засад може призвести до того, що в результаті кримінологічного моніторингу не вдасться виявити характер, тенденції та закономірності розвитку злочинності та виробити на підставі отриманих даних прогнозів й ефективних заходів реагування.

Таким чином, в результаті кримінологічного моніторингу буде отримано лише набір кримінологічних даних, які у своїй сукупності будуть не здатні сформувати відповідну цілісну кримінологічну картину.

Розглядаючи питання науково-методичних засад кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності Д.М. Миронюк підтримує позицію Є.М. Блажівського та пропонує виокремлювати чотири стадії кримінологічного моніторингу:

1. Підготовча (складається з етапів: 1) цілепокладання; 2) формування узагальненої інформаційної моделі відповідного сегменту соціально-правового механізму протидії злочинності; 3) формування узагальненої інформаційної моделі стану злочинності 4) вироблення робочих гіпотез; 5) оцінки дотримання умов кримінологічної ефективності правового регулювання; 6) визначення строків проведення кримінологічного моніторингу, його форм, частоти та часових діапазонів здійснення моніторингових процедур, їх кадрового складу) (Миронюк, 2014: 263–267).

Даний етап умовно можна назвати початковим. Так, перш ніж розпочати проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт (у нашому випадку поліція) має окреслити мету його проведення, сформувати чіткі строки тощо. В іншому ж разі така діяльність ризикує перетворитись на хаотичні пошуки, які не призведуть ні до чого іншого, як до отримання фрагментарної інформації, використання якої не принесе якихось ефективних результатів.

2. Пошукова (поділяється на два етапи: збирання кримінологічної інформації та обробки, узагальнення й попереднього аналізу зібраної інформації) (Миронюк, 2014: 263–267).

Зрозуміло, що без пошуків та обробки відповідної кримінологічної інформації кримінологічний моніторинг є апріорі неможливим. Отримання відповідної інформації та її обробка закладають підґрунтя для проведення наступного етапу кримінологічного моніторингу.

На думку О.С. Іщука, який дослідив питання теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури на дисертаційному рівні, кримінологічний моніторинг в діяльності органів прокуратури повинен включати аналіз наступних найбільш гострих аспектів криміногенної ситуації: встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в цілому у державі, з огляду на особливості її характеристик по окремих найбільш кримінально уражених регіонах; проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій та програм державного, регіонального й місцевого рівнів з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; здійснення моніторингу ефективності роботи правозастосовної та виконавчої систем державних органів, що здійснюють кримінально-правову боротьбу зі злочинністю і наслідками злочинності, для того, щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки у цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми; моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, застосовуваного у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя; моніторинг громадської думки, з'ясування ступеня готовності громадянського суспільства надавати допомогу у протидії злочинності, запобіганні злочинам особливо серед підростаючого покоління, можливості вибудовування громадськістю загороджувальних бар'єрів на шляху злочинців; систематичне здійснення моніторингу ефективності діяльності правоохоронних органів для того, щоб вчасно бачити і виправляти допущені помилки, вносити необхідні корективи з метою максимального досягнення поставлених завдань (Ішук, 2016: 15).

Думається, враховуючи завдання, які стоять перед поліцією, кримінологічний моніторинг в діяльності цього правоохоронного органу повинен також включати аналіз названих аспектів. Водночас переконані, що цей перелік не може бути вичерпним та демонструє лише найбільш важливі аспекти.

Цікавою є точка зору А.В. Коваленка, який на підставі позиції авторів підручника «Курс кримінології: Особлива частина» (За заг. ред. О.М. Джужі) (Корнієнко та ін., 2001), дійшов висновку про те, що у діяльності органів Національної поліції, для кримінологічного моніторингу необхідним є таке: 1) виявлення кримінальної ситуації в державі, надання оцінки зазначеній ситуації, визначення із територіями, де найбільш потужно розвинута злочинність; 2) здійснення аналізу існуючих програм по боротьбі зі злочинністю незалежно від успішності їх реалізації; 3) дослідження роботи всіх систем держави, пов'язаних із боротьбою із злочинністю, для вирахування типових помилок; 4) вивчення можливостей із застосування психологічної допомоги особам, які відбули кримінальне покарання задля їх адаптування до нормального життя; 5) з'ясування громадської думки щодо ступеня готовності громадянського суспільства брати на себе відповідальність за профілактичні дії серед молоді; 6) проведення перевірок ефективності діяльності правоохоронних органів для своєчасного корегування та виправлення помилок (Коваленко, 2020: 185–187).

Дана позиція є майже тотожною до висловленого підходу О.С. Іщука, проте вона виглядає більш адаптованою до діяльності поліції. Враховуючи це вважаємо, що кримінологічний моніторинг в діяльності поліції має аналізувати саме цих аспектів. Втім, нагадаємо, даний перелік не може розглядатись в якості вичерпного.

3. Аналітична (складається з етапів: 1) практичної інтерпретації отриманої інформації, встановлення зв'язків між злочинністю та правовим регулюванням; 2) аналізу рівня латентності злочинності, показники якої зіставляються з правовим регулюванням; 3) аналізу інформаційного масиву на наявність ознак дезінформації, блокування останньої).

4. Заключна (Миронюк, 2014: 263–267).

Два останні етапи дозволяють проаналізувати відповідну інформацію та, на основі отриманих даних, вжити відповідних заходів, необхідних для досягнення мети, заради якої і було проведено кримінологічний моніторинг.

Зауважимо, що перелічені етапи є взаємопов'язаними та послідовними, а їх дотримання є обов'язковим. В іншому ж разі на підставі отриманих даних не можна буде виробити достовірні прогнози та ефективні заходи реагування.

На підставі викладеного вище можна дійти висновку про те, що кримінологічний моніторинг – це важливий інструмент поліції в процесі протидії та запобігання злочинності, ефективність якого прямо залежить від дотримання певних правил.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз питань взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності та зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності поліції.

Список використаних джерел:

1. Блажівський Є.М. Кримінологічна характеристика методик моніторингу протидії злочинності / Є.М. Блажівський // Право і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 97–101.
2. Ішук О.С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.С. Ішук. – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. – 30 с.
3. Коваленко А.В. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу: сутність і значення для діяльності Національної поліції України / А.В. Коваленко // Прикарпатський юридичний вісник. – 2018. – № 3 (24). – С. 131–134.
4. Коваленко А.В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Коваленко Андрій Васильович. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. – 455 с.
5. Корнієнко М.В. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М.В. Корнієнко, В.Б. Романюк, І.М. Мельник та ін. // за заг. ред. О.М. Джужі. – Київ: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
6. Миронюк Д.М. Науково-методичні засади кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності / Д.М. Миронюк // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 262–268.
7. Шаблістий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія / В.В. Шаблістий – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. – 420 с.

References:

1. Blazhivskiy, Ye.M. (2013). Kryminolohichna kharakterystyka metodyk monitorynhu protydii zlochynnosti [Criminological characteristics of methods of monitoring the fight against crime]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 1, 97–101 [in Ukrainian].
2. Ishchuk, O.S. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady kryminolohichnoi diialnosti orhaniv prokuratury Ukrainy [Theoretical-methodological and practical principles of criminological activity of the prosecutor's office of Ukraine]. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
3. Kovalenko, A.V. (2018). Naukovi zasady zdiisnennia kryminolohichnoho monitorynhu: sutnist i znachennia dla diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Prykarpattya Legal Bulletin*, 3 (24), 131–134 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, A.V. (2020). Teoretyko-prikladni zasady kryminolohichnoho zabezpechennia politseiskoi diialnosti v Ukraini [Theoretical and applied principles of criminological support of police activity in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
5. Korniienko, M.V., Romaniuk, V.B., Melnyk, I.M. et al. (2001). *Kurs kryminolohii. Osoblyva chastyna: pidruchnyk: u 2 kn. [Criminology course. Special part: textbook: in 2 books]*. O.M. Dzhuzyi (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Myroniuk, D.M. (2014). Naukovo-metodychni zasady kryminolohichnoho monitorynhu efektyvnosti pravovoho rehuliuвання u sferi protydii zlochynnosti [Scientific and methodological principles of criminological monitoring of the effectiveness of legal regulation in the field of crime prevention]. *Forum prava – Law Forum*, 2, 262–268 [in Ukrainian].
7. Shablysty, V.V. (2015). *Bezpekovyi vymir kryminalnogo prava Ukrainy: liudynotsentrystske doslidzhennia: monohrafiia [Security dimension of criminal law of Ukraine: human-centered research: monograph]*. Dnipropetrovsk: Lira LTD [in Ukrainian].